

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΟΘΕΛΜΗΤΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1951

ΠΟΙΗΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΤΟΥ

Είναι πολύ εύκολο, είναι και πολύ δύσκολο πράμα να τον άρνηθείς το Δροσίνη, την ποίησή του, πέρα για πέρα. Πολύ εύκολο, γιατί απόμεινε πάντα ένας άνετος ποιητής, που ελάχιστα κατόρθωσε να προσθέσει στην αισθητική αγωγή μας. Πολύ δύσκολο, γιατί σε πολλά λυρικά του τό αισθάνεσαι άμεσα, πώς δεν είναι ο τυχαίος στιχουργός που μιλεί, πώς είναι ο συγκινημένος και συνειδητός τεχνίτης. Είναι κάποιος «ανάμεσα». Μήτε τό τίποτε μήτε και τό πολύ. Η κλιμάκωση τών ποιητών του καιρού του σωστό θα είταν να πάρει την ακόλουθη μορφή: Κωστής Παλαμάς, Γεώργιος Δροσίνης, Ίωάννης Πολέμης, Γεώργιος Στρατήγης. Παράμερα ο Άριστομένης Προβελέγγιος. Την απόσταση ανάμεσα στον πρώτο και στο δεύτερο την έχει καθορίσει ο ίδιος ο δεύτερος σ' έν' αφιερωτικό ποίημά του. Σπουδαία, κι άς μη φαίνεται στην πρώτη ματιά, είναι κ' η απόσταση ανάμεσα στο δεύτερο και στον τρίτο. Όχι ανάμεσα στον τρίτο και στον τέταρτο και σ' όσους, μη μνημονευμένοι έδω, ακολουθούν. Από τον Πολέμη και πέρα η έννοια της άπλης στιχουργίας κ' η έννοια του καθαρού ποιητικού λόγου συγχέονται. Χρειάζεται καμίνευση σε πολύ ψηλή θερμοκρασία, για ν' απομείνει στα χέρια σου όχι πιά κόκκος δλάκερος, μά μόρια σκόνης ποιητικής.

Ό Δροσίνης ανήκει και στο Μεσολόγγι και στην Άθήνα. Μά όχι καθώς ο Μαλακάσης, ο Παλαμάς. Ό Μαλακάσης γεννήθηκε κιόλας στο Μεσολόγγι. Ό Παλαμάς στην Πάτρα, αντίκρυ. Ό Δροσίνης στην Άθήνα από γενιά μεσολογγίτικη. Έγινε κ' έμεινε Άθηναίος. Και μιάς όρισμένης Άθήνας μάλιστα, αυτής που συνηθίσαμε να τή λέμε «παλιά». Η Ρούμελη μίλησε μέσα του με τό τραγούδι της, όχι με τό πάθος της λιμνοθάλασσας. Ό Δροσίνης έν' ένας ποιητής χωρίς πάθος. Μέσα του, βέβαια, κυκλοφορούν πολλές αγάπες: η αγάπη της γής του, η αγάπη του φυσικού κόσμου, η αγάπη της γυναίκας. Μά καμιά από τούτες τις αγάπες δε φτάνει ίσαμε τον παροξυσμό. Άκόμα κι ο έρωτας, τό πιο βίαιο και τό πιο σπαραχτικό συχνά από τά πάθη τών ποιητών. Έίν' ένας έρω-

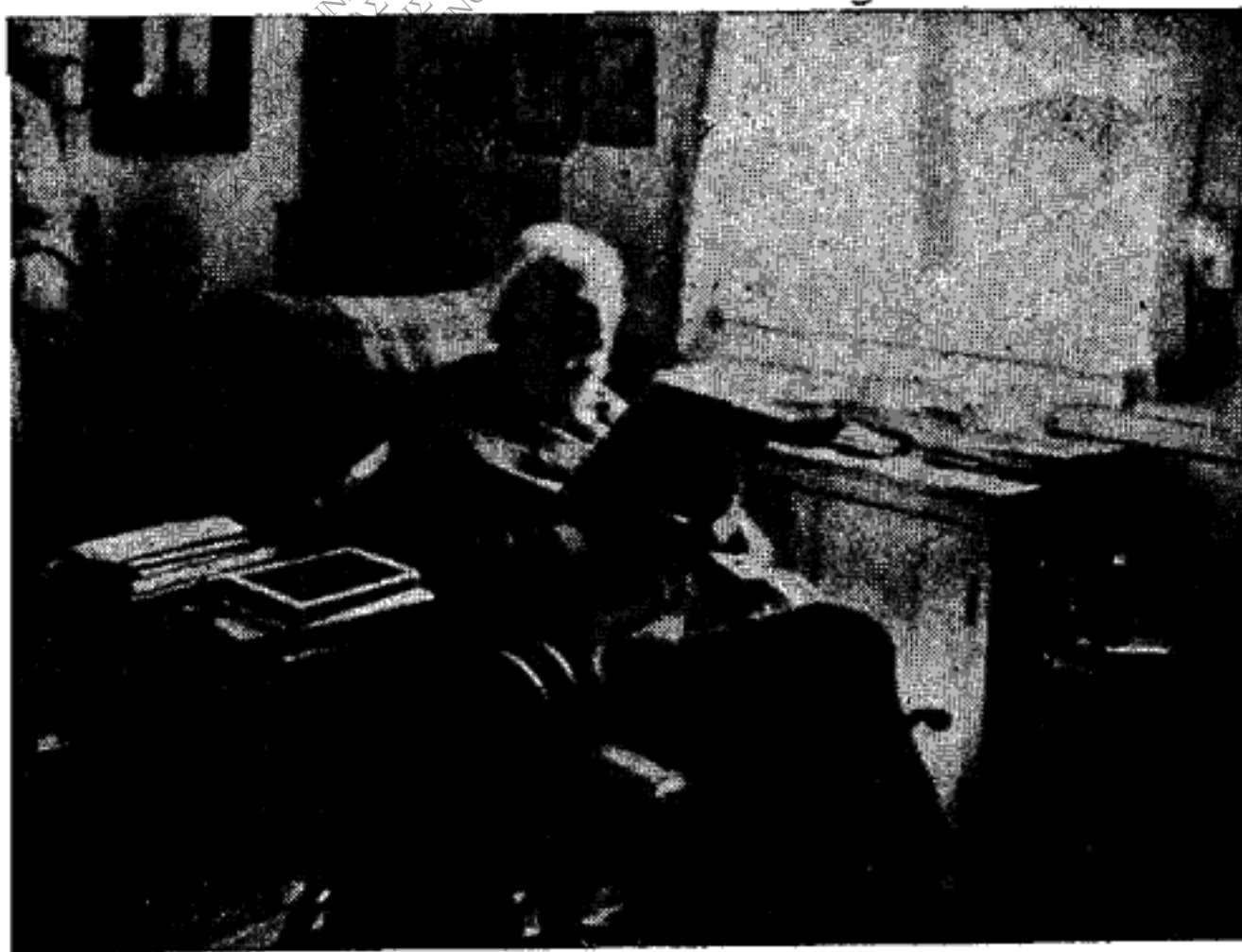
τας γεμάτος ευγένεια, ευπρέπεια και καλή πίστη. Χωρίς αγωνία. Ό έρωτας που βρίσκει τή διακριτική έκφρασή του στην «έρωτολογία». Ρομαντικός στη βαθύτερη σύστασή του, άν με τον όρο «ρομαντικός» έννοήσουμε τον έρωτα που μπορεί να είναι περισσολόγος, και ρητορικός άκόμα, μά όχι άνοιχτόστομος κι άπληστος. Ό είκοστός αιώνας, όσο προβαίνει, τόσο και περισσότερο ζεί τον άμεσο έρωτα, τον κυνικό έρωτα, και τον έρωτα που γίνεται αγωνία. Ό Δροσίνης ανήκει στο δέκατο έννατο αιώνα. Όπότε και διαρκέστερος ίσως και δεύτερος είταν ο έρωτας και κατοικούσε πάντα στη χώρα τών «ευγενικών αισθημάτων». Νομίζω, πώς βρήκαμε τώρα τό χαρακτηρισμό τον όρθότερο του Δροσίνη: είναι ο ποιητής τών «ευγενικών αισθημάτων», τών «ευγενικών διαθέσεων». Ευγενική διάθεση είναι κ' η συμπόνια του προς τούς απόκληρους της ζωής και τούς δυστυχισμένους. Μιά μορφή λυρικής φιλανθρωπίας. Ό άναγνώστης, που κακόβουλα ίσως, θα θελήσει να διακρίνει κάποια αίχμη ειρωνείας σε τούτους τούς άφορισμούς, άς συλλογιστεί, πώς, όταν μιλούμε για τό Δροσίνη, αντιπαραθέτουμε μοιραία τις εποχές. Η μιά εποχή κρίνει την άλλη, οί μεταγενέστεροι τοποθετούν τούς προγενέστερους. Κ' είναι συχνά άσχηροί, και κάποτε άδικοι, οί μεταγενέστεροι, σαν τύχει και δεν τό μπορούν οί προγενέστεροι να ξεπεράσουν την εποχή τους. Οί κλειστές εποχές αποτελούν καμιά φορά άντικείμενα άόριστης νοσταλγίας, μά δεν άντέχουν στην άντιγωνμία της λογικής. «Οί κλειστές εποχές» θέλω να πώ «οί κλειστές παρουσίες», οί άνθρωποι και τά έργα που ανήκουν πέρα για πέρα στην εποχή τους, που δεν προετοιμάζουν την καινούρια σπορά.

Λοιπόν, ο Δροσίνης ανήκει στην εποχή του. Είναι πολύ τιμητικό για την όλη του διαδρομή ανάμεσα στη νέα μας ποίηση, πώς την ένιωσε την αλήθεια της δημοτικής και την ύπηρέτησε τή μεγάλη της ύπόθεση. Πρωτύτερα κι από τον Παλαμά τύπωσε στίχους στη δημοτική. Είναι γεννημένοι κ' οί δυο την ίδια χρονιά. Μά δεν αγαπούσε τις ύπερβολές. Δεν ύπάρχει σ' όλο τό

ἔργο του, καὶ τὸ ποιητικὸ καὶ τὸ πεζό, μιὰ λέξη πού νά σέ σταματήσει, νά σέ εξαφνιάσει ἢ καὶ νά σ' ἐξοργίσει ἀκόμα. Ἕνας λόγος συντηρητικός, πού δέν τοῦ ἀρέσουν καὶ τ' ἀπροσδόκητα καὶ τ' ἀλλόκοτα καὶ πού τὰ χιλιομεταχειρισμένα καὶ τὰ τριμένα τὰ κοσκινίζει, ὄχι ἴσαμε πού νά ξανάβρουν τὴν ἀρχέγονη παρθενιά τους, ἴσαμε πού νά κερδίσουν εὐπρέπεια. Κάτι πού δὲ μπορούσε νά τὸ πεί σέ μιὰ συντροφιά «καθώς πρέπει» ἀνθρώπων ὁ Δροσίνης, δέν

ταὶ ὄλο καὶ δυσκολότερη. Σταλαγμὸ τὸ σταλαγμὸ νά τὴ γεύεσαι, νά τὴν κερδίζεις μ' αἷμα κ' ἰδρώτα. Κ' εἶναι φυσικὸ πού τὸ «κοινὸ» ὄλοένα καὶ ξεμακραίνει ἀπὸ μιὰ ἐπαφή, πού προϋποθέτει τόση προσπάθεια, καὶ τόση προετοιμασία.

Τὸ ποίημα ἔχει καταντήσει μιὰ παρτίδα σκάκι. Ἀπὸ τίς πιὸ ἐχθρικά ὑπολογισμένες. Ὁ Δροσίνης, καὶ μὲ τὸ δικιο του, δὲ θά μπορούσε ποτέ νά καταλάβει αὐτὴ τὴν καρτίδα. Τὰ ποιήματά του

Ὁ Δροσίνης στὸ σπίτι του. (Τελευταία φωτογραφία—1950)

τόγραφε κιόλας. Ἔτσι ἡ ποίησή του ἀπόμεινε περισσότερο μιὰ «ὠφέλιμη» ποίηση καὶ λιγότερο «ὕψηλὴ» ἢ «βαθυστόχαστη» ἢ ὄ,τι ἄλλο παρόμοιο. Δέν προκαλοῦσε τὸν αἵματηρὸ ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα στὸν ποιητὴ καὶ στὸν ἀναγνώστη, πού ἀπαιτεῖ ἡ σύγχρονη ποίηση. Δέν προϋπόθετε τὴν ἀνάγκη τῆς συνεργασίας. Προχωροῦσε ἀνετα πρὸς τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν κέρδιζε μὲ πολλὴ εὐκολία. Δέν ξεπερνοῦσε τὰ ὄρια τῆς κοινῆς ἀντιληπτικῆς καὶ ἀφομοιωτικῆς ἱκανότητος. Ὁ Δροσίνης σπέρνει μὲ πολλὴ προσοχή, φειδωλότατα, τίς «ιδέες» μέσα στὰ ποιητικὰ καὶ στὰ πεζὰ του βιβλία. Ἀπευθύνεται κυριότατα πρὸς τὸ «αἶσθημα». Κ' ἐπιδιώκει τὴν ἀμεση συγκίνηση. Καὶ τὴν πετυχαίνει πολὺ συχνά. Αὐτὸ ἄλλοτε τὸ θεωροῦσαν κατόρθωμα μέγιστο τοῦ λόγου καὶ τεκμήριο ἀξίας ἀμάχητο. Σήμερα δέν τὸ θεωροῦν. Καὶ δέν εἶναι λίγοι ὅσοι τὸ ἀποφεύγουν ἢ καὶ τὸ ἀπεχθάνονται. «Ἡ εὐκολὴ συγκίνηση», λένε. Ἡ ποίηση γίνε-

τά πήραν οἱ μελοποιοὶ καὶ τὰ ἔβαλαν στὸ στόμα τοῦ καθενός, ὁ Σαμάρας, ὁ Λαυράγκας, οἱ ἄλλοι. «Ἡ μυγδαλιά» εἶν' ἓνα μέτριο ποίημα, πολὺ μέτριο. Μὲ μιὰ στροφή στὸ τέλος ἀληθινὰ ἀνυπόφερτη—τόσο ἀνυπόφερτη, πού τὴν καταδίκασε κι ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς σ' ἓνα μεταγενέστερο σχόλιό του. Κι ὡστόσο, ἡ ἀνάλαφρη μελωδία τῆς, ἡ μελαγχολικὴ, ἡ ἀβρότατὴ τῆς διάθεση, ἔδωσε διέξοδο σὲ πολλὲς τρυφερότητες καὶ σὲ πολλὲς κοινόχρηστες ἀναπολήσεις τῆς ματαιότητος καὶ τῆς γοργῆς ροῆς τοῦ χρόνου. «Τῆς κοπέλλας τὸ νερὸ» τὸ ἀγαποῦν ἀκόμα, ὄχι μονάχα οἱ προχωρημένοι στὴν ἡλικία, μὰ καὶ πολλὰ κορίτσια τῆς στερνῆς σοδειᾶς. Τὸ «Μάνα καὶ γιὸς» μὲ τὴ δραματικὴ του ὑφή τὴν ἀνώδυνη, πού τὴν δέχνε κάπως ἡ μουσικὴ τοῦ Σαμάρα, δέν ἔχει ὄλοτελα λησμονηθεῖ. Μήτε «Ἡ φαρόβαρκα» μήτε ἄλλα πολλά.

Ἐπειτα, ἡ σχολικὴ ἀπαγγελία, πού δημιουργεῖ τόσο εὐκολὰ τίς συγκινημένες μνή-

μες. Πολύ λίγοι εἶναι ὅσοι πέρασαν ἀπὸ τὰ θρανία τῶν ἑλληνικῶν σχολειῶν καὶ δὲν τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία ν' ἀπαγγείλουν τὸν «Ἐσπερινό», τὸ «Καλύβι», τὸν «Καλογιάννο». Τὸ «Χῶμα ἑλληνικό» τὸ ἀπαγγείλανε ὄλοι. Αὐτὸ εἶναι βέβαιο. Ὁ Δροσίνης γέμισε μὲ τοὺς στίχους τοῦ τ' ἀναγνωστικά» τοῦ δημοτικοῦ καὶ τὰ «νεοελληνικά ἀναγνώσματα» τοῦ γυμνασίου. Ἐνας ποιητὴς «ῶφέλιμος», τὸ εἶπαμε πιά. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μικρὴ ὑπόθεση. Ὅσοι καταρτίζονται τὰ «νεοελληνικά ἀναγνώσματα» ἀντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες. Θαυμάζουν σπουδαίους ποιητές, μὰ δὲ μποροῦν νὰ τοὺς ἀνθολογήσουν γιὰ τὰ παιδιά. Πόσος Καβάφης μπορεῖ νὰ περάσει στὰ «νεοελληνικά ἀναγνώσματα»; Καὶ πόσος Σικελιανός; Κ' οἱ νεότεροι, πῶς νὰ περάσουν; Ὁ Δροσίνης εἶναι τὸ ἀσφαλέστερο καταφύγιο. Μπορεῖς νὰ τὸν λεηλατήσεις μὲ τὴν πεποίθηση, πῶς δὲ θὰ σὲ προδώσει. Δὲ θὰ σὲ παρασύρει στὸ τέναγος τῆς ταπεινῆς στιχογραφίας, καθὼς ὁ Πολέμης. Ὅσο καὶ νάναι, ἀκόμα καὶ στὰ χειρότερα του, θὰ σὲ κρατήσει στὴν ἀξιοπρέπεια τῆς ποίησης.

Ὅπου γίνεται δυσκολότερος, κάπως δυσκολότερος, ἀποτυχαίνει. Ἡ ψυχὴ του εἶναι δοσμένη στὴν «ἀπλὴ μελωδία». Κ' οἱ φιλολογικὲς του προτιμήσεις πρὸς τὴν ἴδια ποιητικὴ παράδοση στρέφονται. Τὸ γερμανικὸ «Lied» εἶναι ἡ μεγάλη ἀγάπη του. Ἐκεῖνα τὰ σύντομα, τ' ἀποσταγμένα ποιήματα. Δυὸ στροφές, τρεῖς στροφές, σπανιότατα περισσότερες. Ποῦ μιλοῦν γιὰ τὴν ὁμορφιά, γιὰ τὸν ἔρωτα, γιὰ τὸ θάνατο. Μιὰ τρυφερὴ μελωδία, ν' ἀγγίζει τ' αὐτιά σιγαλὰ καὶ συμπονετικά. Τὸ ποίημα ποὺ γίνεται τραγούδι.

Ὁ Δροσίνης εἶναι ἀπλός, δὲν εἶναι ἀπλοϊκός. Ὑπάρχει πάντα, πίσω ἀπὸ κάθε του στίχο, ἡ περισυλλογὴ κ' ἡ φροντίδα τοῦ νοῦ, ποὺ ξεχωρίζει, ποὺ κοσκινίζει, ποὺ ἀποσταάζει. Ἄν τὸ ἀποτέλεσμα σὲ πολλά του συνθέματα δὲν εἶν' ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσε ὁ δύσκολος ἀναγνώστης, τοῦτο δὲν ὀφείλεται σὲ καλλιτεχνικὴ ἐπιπολαιότητα καὶ ἀπερισκεψία. Εἶναι ἐνδειξὴ ἀδυναμίας. Ἡ ποικιλία τῶν μέτρων καὶ τῶν ρυθμῶν καὶ ἡ σοφὴ γνώση τῆς ὄλης μετρικῆς, ἄλλωστε, δείχνει, πῶς ὁ Δροσίνης δὲν ἔγραφε στίχους στὴν τύχη. Ἀκόμα καὶ ἡ πρὸς τὸ δημοτικὸ τραγούδι ροπή του βεβαιώνει τοῦτο. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ποὺ τὸ ἐσπούδασε ἀπὸ πολὺ σιμά, ποὺ τὸ θησαύρισε μέσα του, ποὺ τὸ μιμήθηκε στὴν ἀρχή, ποὺ τὸ ἀνάπλασε ὕστερα μεταγγίζοντας, ὅσο τοῦ εἶταν κατορθωτό, στὸ δικό του τραγούδι, τὰ οὐσιαστικά του στοιχεῖα. Κατὰ τοῦτο ἀνήκει κι ὁ Δροσίνης στὴ γενιὰ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν πεζογράφων τοῦ τελευταίου τέταρτου τοῦ περασμένου αἰῶνα, ποὺ ἐνίωσαν τὸ δημοτικὸ κίνημα σὰν ἐπιστροφή στὸ λαὸ καὶ ποὺ ἔζησαν τὴν ἀνθησὴ τῆς νεοελληνικῆς λαογραφίας, μὲ τὴν ὁδηγία καὶ

τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ Νικόλαου Γ. Πολίτη

Κ' εἶν' ἐδῶ πέρα ὁ τόπος νὰ ποῦμε, πῶς καὶ ὁ τρόπος τῆς μετοχέτευσης τοῦ πνεύματος ἢ καὶ τοῦ ὅφους τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ στὸ σῶμα τῆς δικῆς του δημιουργίας εἶναι μιὰ ἐκδήλωση, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει σωστότερα νὰ κοιτάξουμε τὸ Δροσίνη. Ἄς συλλογιστοῦμε τὸν Κρυστάλλη, τὸ Βαλαωρίτη, τὸν Παλαμά. Ὁ πρῶτος βρίσκεται τοποθετημένος ἀπὸ βαθύτατη ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τόσο σύριζα στὴ βρυσομάνα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ὥστε διασκελίζει τὸ σύνορο, ποὺ χωρίζει τὴν ἀνώνυμη παράδοση ἀπὸ τὴν προσωπικὴ τέχνη. Ὁ δεῦτερος μεταμορφώνει σὲ δική του συνείδηση, ρωμαλέα καὶ τούτη, τὰ ὄρθια στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ, δηλαδὴ τὴν ἄπλα, τὴ δύναμη, τὴ λεβεντιά, τὴ μεγαλοσύνη. Ὁ Παλαμάς εἰσχωρεῖ στὰ βαθύτερα στρώματα. Εἶναι ὄχι μόνο ὁ ποιητὴς, μὰ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ὁ θεωρητικὸς τοῦ τραγουδιοῦ τούτου, ποὺ κυριότατα ἀπὸ τὸ δίδαγμα του ὠφελεῖται, ποὺ δὲν ἐπιχειρεῖ τίς συχνότατα ἀπὸ γεννησιμιοῦ τους καταδικασμένες σὲ ἀποτυχία ἀναδιπλώσεις. Ὁ Δροσίνης, μολονότι κρατιέται ἀπὸ γεννιὰ πολεμάρχων, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους «τῆς ἀθανάτου φρουρᾶς» τῆς Ἐξόδου, μαγεύεται περισσότερο ἀπὸ τὰ οἰκειότερα καὶ τὰ τρυφερότερα συστατικά τῆς δημοτικῆς ποίησης. Τὰ κάνει δικά του, βέβαια. Μὰ κ' ἔτσι, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει τὴ διαπίστωση, πῶς καθὼς συμπεριφέρθηκε πρὸς τὴ δημοτικὴ γλῶσσα εἶταν πλασμένος νὰ συμπεριφερθεῖ καὶ πρὸς τὸ δημοτικὸ τραγούδι.

Παρ' ὅλα τούτα, καὶ τὰ θετικὰ καὶ τ' ἀρνητικὰ παρατηρήματα, πρέπει, ἀπὸ χρέος δικαιοσύνης, νὰ σημειωθεῖ τιμητικὰ τοῦ Δροσίνη ἡ χάρη κ' ἡ δροσιὰ κ' ἡ ἀπλότητα, ποὺ ἔφερε σὲ μιὰν Ἀθήνα πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴ νεροποντὴ τὴν ἀσταμάτητη τῆς καθαρευουσιάνικης ὑστερορομαντικῆς ἀπαισιοδοξίας. Τὴ στιγμὴ, ποὺ οἱ φίλοι τοῦ ἔμμετρου λόγου, κ' εἶταν τότε πολλοί, ἔχυναν δάκρια θαλερὰ ἀπάνου στοὺς ἀπογνωσμένους στίχους τοῦ Σπυρ. Βασιλειάδη καὶ τοῦ Δ. Παπαρρηγόπουλου καὶ μεθούσαν μὲ τίς γεμάτες στόμφο καὶ κούφια οἴηση περισσολογίας τοῦ Ἀχιλ. Παράσχου, ὁ Δροσίνης, καθὼς κι ὁ Νίκος Καμπάς, ἀνοιξαν ἕνα παράθυρο πρὸς τὸ περιβόλι, πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ θάλασσα καὶ μίλησαν τὴ γλῶσσα τὴν ἀπλὴ τῆς καρδιάς, μιὰν ὀλόδροση γλῶσσα, καὶ μίλησαν γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὴν ὁμορφιά καὶ τὰ νιάτα. Ἐρίξαν μιὰ φούχτα φῶς ὀρθρινὸ στὸ ζόφο τῆς ψευτοφιλοσοφικῆς ἀπεραντολογίας. Ποιητὲς χωρὶς στόμφο, χωρὶς οἴηση, χωρὶς λυρικὴ «βαναυσότητα». Ὁ Παλαμάς καὶ στὰ πῶ ἀπλά λυρικά του εἶταν κάπως βαρῆς. Ὁ Δροσίνης, καθὼς κι ὁ Νίκος Καμπάς, ἀφέθηκαν στὴ φυσικὴ ροὴ τοῦ αἰσθήματος. Αἰσθηματικοὶ χωρὶς «αἰσθηματολογία». Εἶναι μιὰ εὐγένεια καὶ μιὰ εὐπρέπεια τοῦτο. Μῆτε οἱ λυρικοὶ κα-

ταρράχτες, πού χύνονται όρμητικά από τὰ κεφάλαια τῆς μεγάλης ποίησης, μήτε κ' οἱ θολές κατεβασιές τῶν «μυστικῶν» καὶ τῶν «φιλοσοφικῶν» χειμάρρων. Ἐνα ποτήρι καθάριο νερό. Κι ὅταν ἔχεις πολὺ περπατήσει στὴν ἀνυδρὴ ἐρημιὰ τῆς καθαρουσιάνικης στιχουργίας, τίποτε δὲ σοῦ εἶναι πιὸ ἀκριβὸ ἀπὸ τὸ ποτήρι τοῦτο.

Κ' ἐπιτέλους, ἔτσι ἀρχίζεις ἀπὸ τὴν ἀρχή. Αὐτὸ εἶναι τὸ σωστό: ν' ἀρχίζεις ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κ' ἐπειδὴ μιὰ νέα συνείδηση τῆς γλώσσας, καὶ τοῦ λόγου γενικότερα, ἐπιβάλλει καὶ μιὰ νέα δραση τοῦ ἀντικειμένου, μιὰ πού ἢ ἔκφραση εἶναι καὶ μιὰ στήλη, ὁ Δροσίνης καλλιερῶντας τὸ ἀπέριττο ὕφος ἔνωσε τὴν ἀνάγκη καὶ τὰ πράγματα νὰ τ' ἀφήσει στὸ φυσικὸ τους περίγραμμα καὶ νὰ τὰ ἰδεῖ στογγυλά, ἀκέρια, «συμπαγῆ». Αὐτὸς εἶναι ὁ ποιητικὸς ρεαλισμὸς, πού τοῦ ἐπρόσεξαν οἱ δευδερκέστεροι κριτικοί. Μιὰ βεβαιότητα. Μήτε ἡ μεταφυσικὴ ἀχνη μήτε ἡ ματαιολογία πού ἐπιτρέπει τὴν ἀσάφεια, τὴν ἀμφιβολία, πού καταργεῖ τὸ περίγραμμα. Ἄλλες λυρικές ἰδιοσυγκρασίες μποροῦν νὰ ἐπιχειροῦν τολμήματα τέτλια. Ὁ Δροσίνης, ἀκόμα κι ὅταν καταφεύγει στὴν ἀλληγορία, κι ὅταν χρησιμοποιεῖ τὴ σύζευξη ἢ τὴν ἀντίθεση ἢ τὴ μεταφορὰ ἢ τὴν παρομοίωση, εἶν' ἕνας «σαφῆς» ποιητής, πού κοιτάζει τὸ ἀντικείμενο κατάματα. Αὐτὸ, ἀπὸ κάποιες ἀπόψεις, σημαίνει ἐντιμότητα.

Ἐπειτα, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε καὶ τὸ βαρυσήμαντο περιστατικὸ, πῶς ἡ ποιητικὴ του διάθεση κ' ἐμπειρία, ἡ ὁποία, κατόρθωσε νὰ ὑπερνικήσει τὴν πολυπραγμοσύνη του καὶ νὰ ἐπιζήσει. Γιατί ὁ Δροσίνης ἀνήκει στὴ γενιὰ τῶν ἀνθρώπων τοῦ δέκατου ἑνατου αἰῶνα, πού δὲν ἐθεώρησαν πῶς τὸ χρέος τους πρὸς τὸ σύνολο ξεπληρώνεται, ἂν περιορίσουν τὴν ἐνέργειά τους στὴν καλλιέργεια τοῦ ποιητικοῦ λόγου καὶ μόνο ἢ τοῦ λόγου τοῦ ὁποιοῦδήποτε γενικότερα. Χαρακτηριστικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς γενιᾶς αὐτῆς εἶναι ὁ Ἀλέξαντρος Ρίζος Ραγκαβῆς, ὁ Παῦλος Καλλιγὰς, ὁ Ἄγγ. Βλάχος, ὁ Δ. Βικέλας. Παρόμοια κι ὁ Δροσίνης. Ἡ βιογραφία του δὲν εἶναι ἡ βιογραφία ἑνὸς ἀδούλωτου σὲ μέριμνες ἄλλες πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι κ' ἡ βιογραφία ἑνὸς δραστήριου «πραγματοποιοῦ». Λόγος καὶ πράξη.

Σύλλογοι, ἔφημερίδες, περιοδικὰ, συμβούλια ἰδρυμάτων, ὀργάνωση μουσείων, διοικητικὲς ἀπασχολήσεις, ἡμερολόγια, κοινωνικὲς συναναστροφές, μέρες γεμάτες, νύχτες γεμάτες. Γιὰ τὸ Σολωμὸ μιὰ τέτλια πολυπραγμοσύνη θὰ εἶταν ἀκατανόητη. Ὁ Παλαμὰς ἀγκομαχοῦσε στὴν πανεπιστημιακὴ γραμματεία, πού μὲ τόση εὐσυνειδησία, ἄλλωστε, τὴν ἀσκοῦσε. Ἐνιωθε, πῶς ἡ βιοτικὴ ἀνάγκη τοῦ τὴν εἶχεν ἐπιβάλλει.

Ἡ βιοτικὴ ἀνάγκη εἶχε καὶ σ' ἄλλοις ἐπιβάλλει κι ἐπιβάλλει καὶ σήμερα ἀσχολίες ἀλλότριες πρὸς τὸ καλλιτεχνικὸ πεπρωμένο. Κι ὅλοι καὶ πάσκισαν καὶ πασκίζουν νὰ πλατύνουν ὅσο μποροῦν τὰ περιθώρια τοῦ καιροῦ, πού τοὺς ἀπομένει «δικὸς τους», γιὰ νὰ μποροῦν ἀνεμπόδιστα νὰ προάγουν τὸ ἔργο τους. Ἄς φανταστοῦμε τὸ Σικελιανὸ διοικητικὸ ὑπάλληλο!

Ἀποτελοῦν κάποιες ἄλλες ἰδιοσυγκρασίες ἐκεῖνοι, πού ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, ἀπὸ διάθεση πλατύτερης δράσης, καταπιάνονται πολλὰ καὶ διάφορα. Κ' εἶναι τῶν ἀδύνατων ἀδύνατο οἱ τέτιες ἰδιοσυγκρασίες νὰ νιώσουν τὴν ποίηση, νὰ νιώσουν τὴν πεζογραφία σὰν ἀποκλειστικὸ προορισμὸ κ' ἱερότατο καὶ νὰ συντελέσουν ἔργο ἀκράϊο σὲ δύναμη, σὲ πλοῦτος, σ' ἐντέλεια. Ὁ Ἀλέξαντρος Ρίζος Ραγκαβῆς, ὁ Ἄγγελος Βλάχος, ὁ Δ. Βικέλας εἶταν «καὶ» πεζογράφοι, εἶταν «καὶ» ποιητές. Ὁ Δροσίνης εἶταν ὁ ποιητής, μὰ «κι ὅλα τ' ἄλλα μαζί». Ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ διάκριση λεπτὴ καὶ σημαντικὴ. Ὡστόσο, ἐγὼ προσωπικὰ λατρεύω τοὺς ἀνθρώπους, πού κατορθώνουν, εἴτε ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, ν' ἀφοσιωθοῦν στὴ διακονία τοῦ λόγου καὶ μόνη. Ὅλα τ' ἄλλα, ἂν δὲν τὰ ἐπιβάλλει ἡ βιοτικὴ ἀνάγκη, ὁπότε δὲν ἀγγίζουν σύριζα τὴν ψυχὴ, εἶναι δυσάρεστες παρεμβολές στὴν ὀλη πορεία τοῦ δημιουργικοῦ βίου, εἶναι κάποιες νοθεῖες. Τὸ σημειῶνω, μολονότι, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, κανένας δὲν εἶναι βέβαιος, πῶς ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀφοσίωση ἐμποδίζει πολλοὺς νὰ καταστήσουν ἀποτυχημένοι κ' ἢ πολυπραγμοσύνη ἐμποδίζει ἄλλους ν' ἀνηφορίσουν στὶς κορφές τῆς ψηλῆς. Μόνον πού εἶναι πολὺ περισσότεροι οἱ ὀλοκληρωτικὰ ἀφοσιωμένοι πού ἀποτυχαίνουν καὶ πολὺ λιγότεροι, σπανιότατοι, ὅσοι πολυπραγμονοῦν καὶ πετυχαίνουν συνάμα τὰ μέγιστα. Μερικὲς ἡρωϊκὲς φύσεις, πού τίς συναπαντοῦμε στὴν Ἱστορία καὶ τίς ἀντικρύζουμε μὲ θαυμασμὸ καὶ κατάνυξη.

Ἄξιζει νὰ ἰδοῦμε ξανά τὸ ἀποκριτικὸ ποίημα πού ἔστειλε στὸν Παλαμὰ ὁ Δροσίνης στὰ 1928 — κι ἂν ὄχι ὀλάκερο, τουλάχιστο τὰ δυὸ στερνὰ του τετράστιχα:

Στις ἀλπικὲς βουνοκορφές ἀνέβηκες
καὶ στάθηκα στίς λιόφωτες ροχοθλές·
ἀρχόντισσες καὶ ρήγισσες οἱ μοῦσες σου
κ' ἐμένα ψαροπούλες καὶ βοσκοῦλες.

Ἐσὺ στῆς δάφνης τ' ἀκροκλώναρα ἀπλώσες
κ' ἐγὼ σὲ κάθε χόρτο καὶ βοτάνι·
στεφάνι ἔχεις φορέσει ἀπὸ δοφνόφυλλα —
λίγο θυμάρι τοῦ βουνοῦ μὲ φτάνει.

Πολλοὶ εἶδαν στὰ τετράστιχα τοῦτα μιὰ πράξη φιλοφρονητικῆς μετριοφροσύνης. Ἐγὼ βλέπω μονάχα μιὰ συγκινητικὴ ἐκδήλωση αὐτογνωσίας. «Λίγο θυμάρι τοῦ βουνοῦ μὲ φτάνει». Δὲ θὰ τ' ἀρνηθοῦμε ποτὲ στὸ Δροσίνη.

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ